

**UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEATRU ȘI ARTELE
SPECTACOLULUI
DOMENIUL TEATRU ȘI ARTELE
SPECTACOLULUI**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Coordonator Științific:
Prof. Univ. Dr. Ion M. TOMUȘ**

**Comisia de îndrumare
Prof. univ.dr. Alexandru BOUREANU
Conf.univ.dr. Diana NECHIT
Lect. univ.dr. Alba STANCIU**

**Doctorand:
Minela ZAMFIR (POPA)**

Sibiu 2025

**UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEATRU ȘI ARTELE
SPECTACOLULUI
DOMENIUL TEATRU ȘI ARTELE
SPECTACOLULUI**

***MODALITĂȚI DE CONFIGURARE
A CHIPULUI
PERSONAJULUI TEATRAL***

**Coordonator Științific:
Prof. Univ. Dr. Ion M. TOMUȘ**

**Comisia de îndrumare
Prof. univ.dr. Alexandru BOUREANU
Conf.univ.dr. Diana NECHIT
Lect. univ.dr. Alba STANCIU**

**Doctorand:
Minela ZAMFIR (POPA)**

Sibiu 2025

REZUMAT

Cuvinte cheie: mască, machiaj teatral, simbolică vizuală, influența regizorală, interconexiunea și interdependența regizor / machior profesionist

Lucrarea de cercetare abordează tema configurației chipului personajului teatral și accentuează faptul că masca teatrală realizată cu ajutorul machiajului scenic reprezintă un instrument dramatic ca formă estetică și simbolică în creația artistică. Machiajul scenic, domeniu asimilat artelor teatrale, este perceput ca unul practic. Lucrarea reprezintă un studiu teoretic justificat prin care machiajul scenic utilizat în realizarea măștilor teatrale devine o artă cu două axe specifice: practică și de creație.

Configurarea prin machiaj a chipului unui personaj teatral impune două forme de influențe care slujesc atingerii scopului final: *influența exterioară* (date artistice, istorice sau tehnice impuse, transformățională) și cea *interioară* (stare emoțională și construcția caracterului).

Tratarea temei din perspectivă teoretică a impus studierea unor date istorice, concepte fundamentale de teatrologie, estetică și simbolică a comunicării non-verbale teatrale, iar aplicația practică s-a bazat pe o bogată experiență personală ca machior al unor producții teatrale importante. Punctul de pornire al studiului îl reprezintă expresiile faciale ale actorului care reprezintă unul din cele mai importante mijloace de comunicare teatrală și care, prin buna cunoașterea a fizionomiei structurale, pot beneficia de transformări dramatice semnificative impuse de artiști ai scenei, scenografi sau regizori. Astfel printr-o execuție tehnică a machiajului corespunzătoare scopului propus, se poate obține o componentă artistică vizuală sau un suport în conturarea chipului personajului teatral. Expresia feței actorului devine expresia chipului personajului de teatru prin transformarea sau identificarea cu fizionomia actorului-interpret.

În multe cazuri, suprapunerea fizică și emoțională este perfectă, iar imaginea realizată poate oferi un personaj real, viu ce poate constitui o tipologie clară, definită.

Motivația personală a alegerii temei prezentului studiului a fost impulsionată de cea mai frecventă situație într-un teatru de repertoriu, în care o trupă permanentă de actori interpretează multe roluri, în perioade de timp scurte, în spectacole montate de regizori cu stiluri diferite. În aceste cazuri, masca teatrală are o mare importanță în diversificarea chipurilor personajelor teatrale. De asemenea, un motiv întemeiat al reflecției noastre l-a constituit experiența mea profesională îndelungată în calitate de machior de teatru, bazată pe o muncă continuă de cercetare și învățare cu scopul de a realiza cât mai multe chipuri actorilor - interpreți în spectacole importante montate de numeroase personalități artistice teatrale mondiale într-o perioadă de aproximativ 40 de ani, precum și realizarea unui suport de curs pentru facilitarea învățării elementelor de bază în realizarea și conceperea chipului unui personaj studenților facultăților Artelor Spectacolului.

Simbolică măștilor materiale apărute încă din antichitate este extrem de bogată și importantă în reprezentațiile artistice de-a lungul timpului. Utilizarea lor în spectacolele de teatru contemporan este mai puțin confortabilă datorită problemelor create de dificultatea indusă de purtarea lor sau de restricționarea mișcărilor scenice. Teatralitatea măștilor, reprezentată de expresiile sau simbolismul redat de liniile picturale, reprezintă o necesitate în procesul de creație al actului artistic teatral. Utilizarea măștilor materiale este necesară în realizarea unor imagini puternic dramatice pentru a crea identități cu impact artistic. În evoluția firească a spectacolului teatral, componenta vizuală a acțiunilor

scenice își găsește importanța prin constituirea unor imagini demne de modernitatea și postmodernitatea timpurilor noastre. În situația actuală, putem discuta de o echivalență a măștii teatrale materiale cu o mască teatrală executată din produse cosmetice de înaltă calitate profesională cu tehnici bazate pe cele specifice machiajului scenic, cu menținerea și potențarea simbolisticii artistice și istorice. Pentru rezolvarea diferitelor tipologii și caractere necesare configurării chipurilor personajelor teatrale conforme cu referințele solicitate sau impuse, machiajul scenic trebuie să fie realizat în conformitate cu tehnicile execuției pe baza produselor profesionale, încă puțin cunoscute în rândul machiorilor și scenografilor din teatrele românești.

Bazele de studiu ale cercetării au fost numeroase și din domenii diferite artistice și practice, cercetarea plecând de la cunoașterea bazei de lucru, aceasta fiind *chipul uman*, până la finalizarea cerințelor impuse de referințe. Cunoașterea fizionomiei unui actor prin identificarea asimetriilor existente este un pas important și un studiu absolut necesar în vederea realizării chipului viitorului personaj. De asemenea, studiul referințelor istorice sau tipologie, precum și cel al caracterelor umane, au reprezentat puncte importante în cercetarea noastră, dar cea mai importantă bază reprezentat-o studierea unor stiluri regizorale ce au impus apariția Artei Machiajului (C. Stanislavski), utilizarea măștilor materiale ca mijloc de expresie a chipului personajului (Ion Sava), utilizarea combinată a machiajelor și măștilor materiale pentru a spori simbolistica vizuală a spectacolelor (G. Strehler, Vlad Mugur, D. Esrig), sporirea impactului estetic teatral al personajelor prin crearea unei păpuși perfecte (Craig, Robert Wilson) sau ajutorul machiajelor cu scopul de a mări dramatismul artistic redat de imagini puternice (Silviu Purcărete).

Metoda întrebuintată în procesul de cercetare pentru colectarea și analiza datelor a fost cea calitativă, bazată pe observației directe și a interviului, care ne-au adus, ambele, informații pertinente pentru susținerea obiectivelor de cercetare propuse. Considerăm că demersul întreprins pe parcursul cercetărilor a avut o bază puternică constituită de calitatea artistică superioară a spectacolelor analizate, a interviurilor realizate, a materialelor reprezentate de desene, schițe de lucru, colecții de fotografii, dar și impunerea spiritului critic constructiv al îndrumătorului tezei de doctorat în vederea unei realizări selective.

Analizând importanța configurării chipului personajului teatral din punctul de vedere al actorului – interpret, ne-am pus întrebarea *De ce avem nevoie de machiaj sau mască?* Răspunsul se regăsește în demonstrațiile practice și în interviurile realizate cu actori sau regizori. Cel care creează masca sau machiajul unui personaj este în măsură să susțină necesitatea și importanța acestuia. Dar, de multe ori, dificultatea realizării unei măști în timp real, înainte de spectacol, sau purtarea acesteia sunt problematice, rezolvarea problemei constând tocmai în descifrarea simbolisticii sau a importanței ei în spectacolul de teatru. Convingerea personală sau explicația creatorului de măști trebuie să ajute la justificarea importanței existenței simbolurilor și a realizării unei iluzii optice care ajută la definitivarea unui personaj teatral, de cele mai multe ori reprezentând o imagine relevantă în buna înțelegere a acțiunilor scenice.

La întrebarea *De ce trebuie să cunoaștem atât de multe date pentru realizarea unui machiaj teatral?* răspunsurile sunt multiple și explicațiile se regăsesc în analiza de conținut a lucrării de cercetare. Considerăm că realizarea și asimilarea unui chip de personaj trebuie studiată din multe puncte de vedere, deoarece obținerea unei fețe neconforme cu solicitărilor sau cu datelor referitoare la personaj poate să direcționeze actorul într-o zonă diferită de cea propusă, ceea ce poate rupe mirajul creat în jurul personajului.

Gândindu-ne la *manierele de realizare a machiajului de scenă și la influența lor asupra actorului*, considerăm că realizarea, în concordanță cu costumul personajului, a unei măști cu ajutorul machiajului de scenă poate fi finalizată corespunzător doar se va ține seama de anumiți factori interni

sau externi ce pot influența sau direcționa personajul conform referințelor și indicațiilor regizorale. Lectura bibliografiei de specialitate, precum și experiența noastră practică ne-au condus la evidențierea celor mai importanți factori de influență a machiajului teatral: structura feței și expresiile faciale; evoluția măștilor și a machiajelor teatrale; istoria costumelor și a machiajelor teatrale; studiul și prezentarea unor scenografii cu o contribuție semnificativă în crearea machiajului de scenă; influența spațiului scenic și scenografic; studiul și exemplificarea influenței stilului regizoral asupra machiajului teatral; utilizarea produselor profesionale în realizarea machiajului scenic.

Ne-am concentrat atenția asupra selecției tuturor domeniilor ce pot influența realizarea măștilor teatrale prin realizarea unor clasificări a tipologiilor de personaje realizate cu ajutorul machiajului în spectacolul de teatru. Interviuurile realizate cu actori importanți au demonstrat fără putință de tăgadă influența benefică a machiajului asupra personajului teatral.

Datorită faptului că studiul a necesitat multiple referiri la imagini, s-a impus prezentarea vizuală a lucrării și atașarea unor Anexe cu fotografii relevante, grafice, schițe și desene de creație esențiale.

Corpusul supus analizei noastre a necesita o selecție a spectacolelor din care a reieșit influența stilului regizoral și a observațiilor făcute pe tema creației și a importanței măștilor teatrale în spectacole lui Silviu Purcărete (*Ubu Rex cu scene din Macbeth* de Alfred Jarry (1991); *Titus Andronicus* de W. Shakespeare (1992); *Fedra* de Eschil și Sofocle (1993); *Danaidele* de Eschil (1993); *Măsură pentru măsură* de W. Shakespeare (1993); *Faust* de J. W. Goethe (2007) și *Povestea prințesei deocheate* de Tsuruya Naboku al IV-lea (2018). Referințele realizate despre machiajul scenic în spectacole realizează o bază puternică de inspirație artistică pentru tinerii regizori, scenografi sau actori, acestea îndeplinind deosebite valori artistice incontestabile, oferind un rol important în înțelegerea unui personaj teatral și percepția simbolismului realizat de masca teatrală purcăretiană.

Cadrul teoretic ales ne-a ajutat la explicitarea unor definiții și termeni specifici activității creației artistice. Masca reprezintă o noțiune studiată în domeniul dramaturgiei, teatrologiei și reprezintă o esențialitate filozofică, literară sau umană. Studiul cuprinde experimente, date, analize despre evoluția, echivalența sau realizarea unei măști teatrale contemporane.

Metodologia de cercetare științifică în domeniul Artelor Spectacolelor este bazată pe un suport de studiu ce are tradiție bogată în tehnica de aplicare a metodelor științifice în practica spectacolului. Metodele de analiză folosite au condus la îndeplinirea obiectivelor de cercetare prin abordări semiotice, comunicaționale și estetice referitoare la machiajul de teatru.

Ideea principală ce a stat la baza acestui studiu a fost realizarea unei echivalențe dintre machiajul de artă și masca materială, din punct de vedere simbolic, fizic. Punctul de pornire a constat în scopurile realizate de ambele și rolul lor de protecție interioară și fizică a feței, de asemănarea desenului pictural realizat și de valoarea simbolică a imaginii create. Realizarea documentației și a bibliografiei selectate a necesitat numeroase lecturi teoretice ce au pornit din dorința de a demonstra necesitatea și importanța realizării machiajului teatral, precum și influența asupra actorului de teatru. Cărțile lui C. Stanislavski, *Viața mea în teatru* (1951) și *Munca actorului cu sine însuși* (2013) au fost punctul de pornire al cercetării, nevoia demonstrației influenței și a importanței machiajului pictural, fiind susținută de însuși marele pedagog, regizor și actor. Două tratate de referință în istoria teatrului universal și în istoria antropologiei teatrale universale scrise de Eugenio Barba și Nicolas Savarese, *Arta secretă actorului, dicționar de antropologie teatrală* (2012) și *Cele cinci continente ale teatrului, fapte și legende din cultura materială a actorului* (2018) au adus date importante în istoria măștilor sau a machiajelor din diferite culturi și multe date referitoare la semnificațiile sau simbolurile teatrale ale măștilor. Studiul numeroaselor eseuri, monografii despre numeroși regizori sau scenografi care au

influențat evoluția și simbolistica machiajului în teatru, precum și studiul unor cărți de specialitate despre machiajul de scenă au contribuit la realizarea unei scurte istorii a machiajului și a coafurilor.

Lucrarea este structurată în trei capitole precedate de *Introducere* și urmate de *Concluzii generale*, *Bibliografie* și *Anexe*.

Capitolul I, *Chipul uman - obiect de studiu*, cuprinde un studiu complex a capului uman, bază de studiu în foarte multe domenii cum ar fi medicina, morfologia facială, comunicarea, sculptura, pictura, iconografia, dar și teatrul prin realizarea măștilor teatrale sau a domeniului de înfrumusețare. Istoricul machiajului sau al modelelor coafurilor din diferite perioade istorice reprezintă o bază de date ce pot forma referințe istorice ale machiajului de scenă.

Capitolul al II-lea, *Influențele în procesul de metamorfozare*, cuprinde o clasificare a factorilor de influență asupra concepției și realizării chipurilor de personaje cu ajutorul machiajului scenic. Considerând că în afara fizionomiei actorului, influența stilului regizoral este cea mai însemnată, studierea unor regizori importanți care au avut o contribuție mai mult decât semnificativă în evoluția și utilizarea machiajului în spectacole, ne-a influențat stilul și modalitatea proprie de lucru. Acesta capitol cuprinde și alți factori tehnici de influență în procesul de creație sau execuție a măștilor teatrale, de multe ori neglijate, ceea ce face ca rezultatul să nu fie conform viziunilor regizorale.

Capitolul al III-lea, *Măștile Lui Purcărete*, cuprinde un studiu realizat pe câteva din spectacolele importante din fabuloasa operă artistică a prestigiosului regizor român Silviu Purcărete, pe bază unui element dramatic folosit în mod diferit, și anume masca teatrală realizată cu ajutorul machiajului.

Experiența acumulată în luna perioadă de colaborare cu marele regizor ne-a oferit șansa de a colecta o bază importantă de date pentru realizarea unei lucrări de cercetare pe tema configurării chipului personajului teatral. Cunoscând multe din părerile actorilor interpreți despre realizarea chipului personajului teatral și influența acestuia asupra lor în spectacolele purcărețiene, am încercat să consemnez câteva din experiențele personale ale actorilor ce au lucrat alături de marele regizor. Un important document al lucrării îl reprezintă un rezumat al interviului realizat cu genialul regizor Silviu Purcărete, care ne dezvăluie „micile” secrete ale muncii de creație cu privire la *paradoxala* mască teatrală și a importanței prezenței în spectacolele sale.